

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/94390>

Please be advised that this information was generated on 2020-11-23 and may be subject to change.

Een platoonse democratie

Mark Bovens en Anchrit Wille, *Diplomademocratie. Over de spanning tussen meritocratie en democratie* (Bert Bakker; Amsterdam 2011) ISBN 978 90 351 3606 9, 174 p., prijs: € 17,95

Volgens artikel 4 van de Grondwet heeft iedere Nederlander het recht om verkozen te worden in vertegenwoordigende organen, zoals het parlement, Provinciale Staten of gemeenteraad. In de praktijk is de Nederlandse democratie echter uitgegroeid tot een meritocratie die wordt gedomineerd door hoger opgeleiden. In feite benadert de Nederlandse democratie daarmee steeds sterker de ‘ideale staat’ van de Griekse filosoof Plato, waarin het bestuur exclusief is voorbehouden aan een leidende klasse van wijzen, zo stellen Mark Bovens en Anchrit Wille. In hun boek onderbouwen zij deze stelling met empirische gegevens en onderzoeken ze zowel oorzaken als effecten van wat zij ook wel aanduiden als een ‘diplomademocratie’.

Dat in ons land burgers met een hoger opleidingsniveau meer politieke invloed hebben, wordt bijvoorbeeld geïllustreerd door het feit dat lager opgeleiden minder vaak stemmen dan hoger opgeleiden. Ook nemen zij minder vaak deel aan andere participatievormen, zoals het mobiliseren van media, demonstraties en inspraakavonden. Lager opgeleiden zijn ook ondervertegenwoordigd in maatschappelijke organisaties, zijn minder vaak lid van een politieke partij dan hoger opgeleiden, en geven als zij dat wel zijn verhoudingsgewijs een minder actieve invulling aan het partijlidmaatschap dan hoger opgeleiden.

De geringere participatie van lager opgeleiden is ook zichtbaar bij de invulling van politieke ambten. Zowel in kabinet als parlement domineren hoogopgeleiden. Bewindslieden waren in ons land altijd al relatief hoog opgeleid, alhoewel dit in de periode na 1945 wel in sterkere mate is gaan gelden dan daarvoor. In de Tweede Kamer overheersen hoogopgeleiden tegenwoordig echter eveneens. Volgens de gegevens van Bovens en Wille is bijna 90 procent van de Tweede Kamerleden die in juni 2010 verkozen zijn hoger (dat wil zeggen aan een universiteit of HBO) opgeleid. Veruit de meeste van hen hebben een academische graad, een aantal heeft een doctorstitel of is hoogleraar geweest. Van de resterende Kamerleden is het merendeel middelbaar opgeleid. Slechts één Kamerlid is lager opgeleid en heeft na het behalen van een mulodiploma al werkende carrière gemaakt.

Van een dominantie van hoger opgeleiden in de Kamer is in het verleden niet altijd sprake geweest. Net als de meeste Europese landen volgt Nederland wat dit betreft de zogenaamde ‘parlementaire U-curve’. In de negentiende eeuw was het parlement het domein van adel en patriciaat, en dientengevolge was het percentage academici in parlementen in vrijwel alle Europese landen toen hoog. Zodra vanaf het einde van de negentiende eeuw het kiesrecht stapsgewijs werd verruimd en er ruimte ontstond voor nieuwe (onder andere socialistische) partijen, nam het aandeel van lager opgeleiden in de Kamer toe. Dit bleef zo tot de jaren na de Tweede Wereldoorlog. Het percentage hoger opgeleiden begon toen weer te stijgen, aanvankelijk geleidelijk, maar vanaf de jaren zeventig snel.

Of een dergelijke U-curve ook voor de samenstelling van de Eerste Kamer geldt, vermelden Bovens en Wille helaas niet. Zij baseren zich grotendeels op bestaande onderzoeken en gegevens, die waarschijnlijk op dit punt zullen hebben ontbroken. Dit is een beperking,

maar deze valt te relativeren, omdat algemeen wel bekend is dat de oververtegenwoordiging van academici heden ten dage zeker ook in de Eerste Kamer geldt.

Bovens en Wille geven voor de dominantie van academici onder de politieke elite een aantal, deels met elkaar samenhangende verklaringen. Hoger opgeleiden hebben, onder andere door hun werk en inkomen, een centralere positie in voor de politiek relevante netwerken. Doordat het aantal hoger opgeleiden onder de bevolking sinds de jaren zestig sterk is toegenomen, en er voor elke politieke functie dus in beginsel meer academici beschikbaar zijn dan voorheen, is de relatieve positie van lager opgeleiden bovendien verslechterd. Dit is vooral ook zo, omdat de politieke vaardigheden die worden gevraagd sterk overeenkomen met het soort vaardigheden dat academici in hun studie wordt aangeleerd. Ten slotte is ook de transformatie van politieke partijen tot professionele kaderorganisaties, waarin 'gewone' leden nauwelijks nog een rol spelen, relevant als verklaring voor de dominantie van hoger opgeleiden in de Nederlandse democratie.

Deze verklaringen snijden zeker hout, maar helemaal bevredigend zijn ze niet. Op de belangrijke vraag waarom de politieke partij van vandaag er zo anders uitziet dan die van een halve eeuw geleden wordt bijvoorbeeld niet ingegaan. Ook op enkele andere onderdelen roept het boek van Bovens en Wille vragen op. Zij veronderstellen bijvoorbeeld dat de opkomst van nationalistische en populistische partijen deels begrepen kan worden als een reactie op het ontstaan van een diplomademocratie. Het geval van Denemarken sluit bij deze gedachte echter niet aan. Zoals de Denen met hun cijfermateriaal laten zien, neemt dit land juist een uitzonderingspositie in als het gaat om het relatieve aandeel van hoger en lager opgeleiden in het parlement; het percentage academici heeft de 30 procent nooit ver overschreden. Zoals bekend heeft ook Denemarken echter te maken met een nationalistische partij, de Deense Volkspartij, die door haar gedoogsteun aan de opeenvolgende centrumrechtse kabinetten ook al jaren de nodige invloed heeft. Het oorzakelijke verband dat door Bovens en Wille gesuggereerd wordt, lijkt in dit geval dus niet op te gaan.

De constatering dat dit boek over de 'diplomademocratie' nog vragen onbeantwoord laat moet overigens geenszins als een negatieve kwalificatie worden opgevat, sterker nog: de kracht van dit boek ligt misschien zelfs wel juist in de nieuwe vragen die het oproept. De gegevens die de twee auteurs presenteren en de interpretatie die zij daaraan geven, schudden de lezer wakker en roepen een gevoel op van urgentie om toch vooral meer inzicht te krijgen in de richting waarin onze democratie zich heeft ontwikkeld en mogelijk nog gaat ontwikkelen. Kunnen we nog wel werkelijk spreken van een democratie als lager opgeleiden daarin zoveel minder worden gehoord dan hoger opgeleiden?

Zoals ook blijkt uit de mogelijke oplossingen die Bovens en Wille aandragen maakt dit de discussie over staatsrechtelijke vernieuwing weer actueel. Tegelijkertijd kan men de vraag stellen of staatsrechtelijke ingrepen, zoals de invoering van de opkomstplicht, referenda en rechtstreekse verkiezing van bestuurders, ervoor kunnen zorgen dat hoger en lager opgeleiden in gelijke mate gaan participeren. De verwachtingen van de auteurs zijn bescheiden. Terecht merken zij op dat de overwaardering van toetsen en diploma's niet alleen de politiek betreft, maar de samenleving als geheel. Meer dan matigende effecten verwachten zij van bestuurlijke vernieuwingsmaatregelen dan ook niet.

Hilde Reiding